

Solur av naturens historiebok gjennom 1200 millioner år.

av Jan Arne Sandholtbråten

Geologi er interessant, sier lærerne ved Eidsvoll videregående skole og presenterer sin mest originale og robuste lærebok – et solur sammensatt av lokal stein. F.v. Vidar Mohn, Asbjørn Spigseth og rektor Erling Dæhlie. Jan Tore Gundersen prøver kreftene på lyftesteinen i midten.

Eidsvoll videregående skole har fått et helt unikt, og interessant solur – gjort av stein fra Eidsvoll og Hurdal. Uret er laget av geografilærerne ved skolen, med tidligere lektor Asbjørn Spigseth som den viktigste feltarbeideren, og med elevene ved bygg- og anleggslinja som grunnarbeidere ved oppsettingen. Soluret skal brukes i undervisningen, forteller Jan Tore Gundersen. Det blir pensum for elevene å lære disse tolv steinene å kjenne. Viseren i soluret er en «Lyftestein» – en slik karfolk målte kreftene sine på i gamle dager. Nå er det elevene som skal få måle styrken med tyngdekraften.

Rundt midtsteinen er det plassert en stein for hver time – tilnærmet plassert i riktig funnretning fra skolen. Som dekkmasse er det brukt rullestein fra Hjera grustak på Dal.

Hvis noen skulle oppfatte soluret som bare gråstein, bør de holde tankene for seg sjøl for ikke å avsløre katastrofale huller i kunnskapskjeden. For stein er slett ikke bare stein. Det er biter av geologiens egen historiefortelling. Gjennom stein kan geologene fortelle hele landets utviklingshistorie.

Innflytter

Dekksteinen fra Hjerta er nyinnflytterne i det lokale, geografiske samfunnet, så ferske at de vel knapt har rukket å sende flyttemelding ennå. De vel nevstore, runde steinene er slipt av isskuring og fraktet fra Nord-Gudbrandsdalen for bare 15 000 - 10 000 år siden. I geologisk sammenheng er det for ingen ting å regne.

Urbefolkningen

Da er det noe annet med merkesteinene for hver time. Der finnes urinnvånerne i den lokale geologien. Klokkas ett er en gabbro fra Nibban. Toppen er forlenget knust ned til fin sand, som for alt vi vet befinner seg ett eller annet sted nede i EF-området.

Gullverket

Klokka 2 er like gammel. Det er en grønnstein fra Gullverket. I slike finnes gull – og som sådan inngår den som en del av Eidsvolls kommunestein – gullmalm. Gullmalm er det også klokka 3 – en kvarts fra samme Gullverksområde, også den 1100 - 1200 millioner år gammel. Klokkas 4 er øyegneis fra Gullverket – like gammel som de tre foregående grunnfjellssteinene. Klokkas 5 er en båndgneis fra den nye motorvegen nord for Bygdetunet. Også denne tilhører den mer enn ett tusen millioner år gamle grunnfjells-generasjonen som har bodd i Eidsvoll i all tid.

Hurdal

Klokka 6, rett mot syd, ligger en syenitt fra rasteplassen ved Østerud i Hurdal. Den er bare så vidt voksen i geologisk tidsregning. Syenitten stammer fra permtiden for 280 millioner år siden. Like ung er klokka 7, en granitt fra Hurdalssjøstranda sør for Bundli. Den foretok en kortere forflytning fra nordligere områder i Eidsvoll-Hurdal under siste isstid. Klokkas 8 er Hurdals kommunestein hornfels. Solurets eksemplar stammer likevel fra Eidsvoll, fra søndre Julsrud-seter i Minneåsen. Alder: 500 millioner år. Klokkas 9 er en kambro-silur fra Vålsjøen på Minneåsen i Hurdal, så rundt regnet 400 millioner år gammel.

Vulkaneksplosjon

Klokkas 10 og 11 er blandt de spesielt interessante steinene. De stammer fra en gigantisk vulkaneksplosjon i Buråskollen i Hurdal, en god del år før fjernsynet kunne dekke begivenheten. Eksplosjonen skjedde for 200 millioner år siden, forteller Jan Tore Gundersen. Pluss-minus et par år, legger han til, for ikke å være for bastant i tidsangivelsen. Slaget ved Hafrsfjord på slutten av 800-tallet har jo historikerne flyttet både 20 og 30 år i forskjellige retninger enda det skjedde på det tidspunkt da vi nesten kan snakke om at det var journalister til stede. Da må vel også geologene få lov til å slingre litt i den geologiske historien 200-300 millioner år tidligere. 10-ern er en porfyr, 11-ern en eksplosjonsbresje.

Telemark-Moelv-Gullverket

Nordsteinen, klokka 12, er kanskje den mest interessante av dem alle. Det er et konglomerat, funnet i nordenden på Søndre Hoelsjø i Gullverket. Der er den nyinnflytter. Steinen er sammensatt av hundrevis av småstein, kittet sammen med sand av naturens egen murer. Murerarbeidet fant sted for hundrevis av millioner år siden et sted oppe ved Moelv. Der lå det da ei grunnhavsbuk. Sørøst fra flommet ei gedigen elv. Småsteinen fulgte

med elvevannet fra et sted i nedre Telemark, og havnet på havbunnen i Ringsaker. Etter at murerarbeidet var fullført, ble steinen liggende til siste istid. Da frøs steinen inn i isbreen og startet en ny flytting. Denne gang sørøstover. Til slutt havnet småsteinen fra Telemark som en stor stein i Gullverket der den ble liggende i 12 000 år etter at isen rundt den var smeltet bort. Også lyftesteinen i midten av

soluret havnet i Eidsvoll som følge av istiden. Den steinen har imidlertid hatt en adskillig lengre forflytting, og mens den ble skyllet med flommen i fossende bre-elver, ble den slipt slik at den er blitt nesten rund. Lyftesteinene er funnet ved Lesja i Gullverket. Hvem vet, kanskje har den tatt samme vegen som den første innbyggeren i Lesja. Han kom fra Gudbrandsdals-kommunen med samme navn.

Kile
MINERALSENTER
NORSKE MINERALER - NORWEGIAN MINERALS

Alv Olav Ropstad

Telefon: 38 15 35 77
Telefax: 38 15 35 77
Mobil: 94 12 68 35

NORSK STENPRODUKT AS

Produksjon & engros, norsk stein. Cabochoner, kuler, egg, formslip, eks. knivskjeffer/dørhandtak, gaveartikler, souvernirer, smykker, råstein.

Import & engros. Sølvsmykker, halvfabrikata, tromlet stein, «Bonzaitrær», steinkjeder, råstein m.m.

Firmagaveavdeling. Gaveartikler, souvernirer, sliping/forming etter oppdrag, produktmerking, sandblåsing, silketrykk, emballasjemerking.

Steinsenter/detaljutsalg – åpent hele året. Ferdigvarer, cabochoner, råstein, steinskiver

Produksjonsomvisning. Grupper etter avtale hele året, daglig omvisning i juli.

Tlf.: 35 04 54 33, Fax.: 35 04 54 66. Sundsmoen, 4860 Treungen